

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА**

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ
ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ: СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Колективна монографія

Тернопіль – 2019

УДК 378:373.2/3.011.3-051]:37.014.3(477)"20"

П 32

Рецензенти:

Гавриш І. В. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної підготовки початкової та дошкільної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Мешко Г. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Чепіль М. М. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

*Рекомендовано до друку вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
(протокол № 3 від 22 жовтня 2019 року).*

Підготовка майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти: стратегії реформування : колективна монографія / за ред. В. М. Чайки, О. І. Янкович. – Тернопіль : Осадца Ю. В., 2019. 232 с.

ISBN 978-617-7793-17-4

У монографії обґрунтовано стратегії реформування підготовки майбутніх фахівців початкової та дошкільної освіти у контексті реалізації Концепції Нової української школи, розвитку педагогічної освіти. Висвітлено інноваційні підходи до організації освітнього процесу в університетах України та зарубіжних країн.

Адресується вчителям і вихователям закладів початкової та дошкільної освіти, науково-педагогічним працівникам, студентам закладів вищої педагогічної освіти.

УДК 378:373.2/3.011.3-051]:37.014.3(477)"20"

ISBN 978-617-7793-17-4

© Колектив авторів, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	9
МОДЕРНІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В УКРАЇНІ <i>Катерина Біницька, Олександра Янкович.....</i>	<i>9</i>
ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ <i>Галина Одинцова.....</i>	<i>16</i>
ЕКОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ <i>Ганна Чайковська.....</i>	<i>26</i>
ВИКОРИСТАННЯ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ПРИРОДНИЧОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ <i>Ірина Жаркова.....</i>	<i>37</i>
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ ДО РОБОТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ СІЛЬСЬКОЇ МІСЦЕВОСТІ <i>Зіновій Онишків</i>	<i>47</i>
РОБОЧИЙ ЗОШИТ ЯК ЗАСІБ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ <i>Надія Васильківська.....</i>	<i>59</i>
ЕТИЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ <i>Валентина Матіяш.....</i>	<i>69</i>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ ЕҐАЛІТАРНО-ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ <i>Оксана Кікінежді</i>	78
ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ <i>Ольга Кізь</i>	91
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ У ФІНЛЯНДІЇ ТА СІНГАПУРІ <i>Олександра Янкович</i>	107
INNOVATIVE MEANS FOR THE FORMATION OF FOREIGN COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS <i>Olha Turko</i>	118
УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ У КОНТЕКСТІ ВИМОГ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ <i>Марія Бойко</i>	126
РОЗДІЛ 2. ІННОВАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ	137
ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ <i>Володимир Чайка</i>	137
ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ <i>Оксана Писарчук</i>	155
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ПРИРОДОЮ <i>Тетяна Гладюк, Микола Гладюк</i>	169

Подальшого дослідження потребує проблема скоординованої діяльності різних вишів із метою методичного обґрунтування і методичного забезпечення етичної підготовки фахівців.

Список використаних джерел

1. Бралтон В. П., Гуцаленко Л. В., Здирко Н. Г. Професійна етика. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 252 с.
2. Васянович Г. П. Педагогічна етика. Львів: Норма, 2005. 344с.
3. Інструкція щодо проведення експериментальної роботи по формуванні етичної компетентності майбутнього вчителя початкових класів / авт.-упоряд. Л. Л. Хоружа. Київ: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2003. 26 с.
4. Майбутньому вчителю про основи педагогічної майстерності : навч. посібник / за ред. проф. Е. О. Грішина. Тернопіль, 1993. С. 144–167.
5. Професійна етика вчителя: час і вимоги / за заг. ред. Б. М. Жебровського, Л. М. Ващенко. Київ: Науковий світ, 2000. 67 с.

Оксана Кікінежді

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО СТВОРЕННЯ ЕҒАЛІТАРНО- ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Пріоритетними напрямками у контексті реалізації Концепції Нової української школи, розбудови відкритого і стабільного громадянського суспільства України в об'єднаній Європі є базові демократичні цінності цивілізаційного поступу світової спільноти, досягнення соціальної справедливості як ідеології гендерної рівності, що зумовлює пошук ефективних шляхів підготовки майбутніх педагогів до створення еґалітарно-освітнього середовища, релевантного принципам паритетності і рівноцінності статей.

Еґалітарно-освітнє середовище розглядається нами як недискримінаційне, творчо-розвивальне та здоров'язберезувальне, що базується на принципах соціальної справедливості, гендерної рівності, дитиноцентризму, в умовах функціонування якого забезпечується повноцінний розвиток особистості, незалежно від її

статі, віку, дієздатності, раси, культури, віросповідання, етнічності тощо, «майбутня життєва траєкторія людини» (В. Кремень). Важливим завданням в розбудові нової української школи є формування в учнів системи загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [Нова українська школа, 2017, с. 19]. Ключовими складовими реформування національної освіти є: упровадження нового Державного стандарту початкової освіти та навчальних програм, підручників; підготовка компетентного, умотивованого, конкурентоспроможного педагога та створення нового освітнього середовища. Школа сьогодні – це, перш за все, школа самореалізації та самоактуалізації особистості, бо саме «нова школа кладе за головну мету збудити, дати виявитися самостійним творчим здібностям дитини» [Русова С., 1996, с. 54]. Президент НАПН України В. Кремень наголошує: «Культура дитиноцентризму та інноваційності повинна визначати всю діяльність сучасного вчителя як у школі, так і поза її межами» [Кремень В., 2009, с. 412 – 413]. Мова йде про визнання самоцінності дитинства, особистісно-орієнтоване навчання і виховання у людинознавчій парадигмі, системний підхід до гендерної соціалізації дитини на засадах гуманізму та демократизму.

Учені наголошують, що саме першому вчителеві належить бути «повноцінно функціонуючим» організатором творчо-розвивального середовища для відкриття унікального «Я» кожної дитини, незалежно від її статі. Саме у спільній діяльності та діалозі педагога з дитиною у початковій школі «народжується» «особистість майбутнього» як активний і творчий суб'єкт діяльності (Г. Балл, М. Боришевський, Н. Бібік, Г. Костюк, С. Максименко, Р. Павелків, Ю. Приходько, О. Савченко, С. Сисоєва, В. Татенко, Т. Титаренко, О. Янкович та ін.). Як зазначає С. Максименко, від того, наскільки вимоги, які пред'являються школою, будуть адекватні потенційним можливостям

дітей, багато в чому залежать не тільки шкільні успіхи, а й становлення особистості загалом, бо «успішність учня є мірою суб'єктності у власному русі: міра самостійності, оригінальності, творчості, гнучкості тощо» [Максименко С., 2006, с. 121].

За умов гуманізації освітньо-виховного простору сучасної української школи зростає роль першого вчителя, підготовка майбутнього фахівця початкової освіти до вивчення ним гендерної теорії як професійної норми у демократичних країнах, набуття гендерних компетентностей як різновиду професійних знань, що визначають його позицію у теоретичній, методичній і практичній фаховій діяльності. Йдеться про впровадження у вищу школу гендерного підходу – дієвого механізму інституалізації вітчизняної гендерної освіти у забезпеченні національного механізму державної гендерної політики (відповідно до чинних нормативно-правових актів: Законів України «Про освіту», «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» і «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, Концепції Нової української школи, Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2021», наказу МОН України від 10.09.2009 р. № 839 «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту»).

Проблема впровадження гендерного підходу в сферу освіти є однією з найменш розроблених у вітчизняній практиці, що пов'язано передусім із його відносним новаторством в освітній практиці, неоднозначним трактуванням як гендерної термінології, так і її змістовного наповнення, посиленням патріархальних викликів паритетній демократії, «гендерною еkleктикою», стереотипізацією суспільної свідомості тощо. У наукових напрацюваннях вчених (І. Бех, О. Бондарчук, Т. Говорун, В. Кравець, О. Кізь, О. Кікінежді, С. Вихор, В. Гайденко, Т. Голованова, Т. Дороніна, О. Луценко, Н. Пастушенко, О. Петренко, О. Сухомлинська, О. Цокур, І. Шульга, Л. Яценко) розроблені теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді, виявлені шляхи

впровадження гендерного підходу у всі ланки освітньої системи, здійснюється інституалізація антидискримінаційної експертизи навчального контенту (О. Масалітіна (Малахова), О. Марущенко та ін.). Проте проблема підготовки майбутнього фахівця до створення егалітарно-освітнього середовища у початковій школі не знайшла ще широкого висвітлення у наукових дослідженнях.

Гендерний підхід є тим методологічним інструментом, завдяки якому фахівець початкової освіти має змогу до проектування особистісних змін, що ґрунтується на врахуванні «фактору статі» як наскрізного в змісті освіти та характері міжособистісної взаємодії «педагог – вихованці». Саме на вчителя покладена головна місія пропаганди ідеології рівності можливостей і прав статей (егалітарних гендерних орієнтацій) для досягнення будь-яких життєвих цілей та індивідуального розвитку, не обмеженого статевою належністю. Шлях до гендерної культури пролягає як через гендерну поінформованість (обізнаність), так і гендерну чуйність (уміння толерантно ставитись до браку якихось інтересів чи умінь через неможливість їх розвитку) та асертивність, які формують здатність протистояти статевим стереотипам. На думку вчених, зміст знань, необхідних для розвитку життєвої компетенції, спрацьовуватиме лише у тому випадку, коли процес навчання задає студенту вектор індивідуальної смислотворчості. Якщо мати на увазі поняття гендерної освіти, то дискусії щодо проблеми її методів можна влучно охарактеризувати словами директора Інституту проблем виховання НАПН України І. Беха: «Виховання особистості досі залишається концептуально невизначеним, оскільки його методична організація вимагає кардинально відмінних теоретико-методологічних засад, які відмежовуються одна від одної своїм розумінням генези особистості. Найвідомішими в цьому плані є персонологічні концепції особистості, які об'єднуються на основі ідей гуманістичної психології» [Бех І. Д., 2003, с. 17].

Багаторічний досвід дослідження гендерних проблем та ознайомлення з досвідом зарубіжних країн дали можливість сформулювати власне бачення щодо подальшої інституалізації гендерно-

освітніх механізмів у національну школу. Так, діяльність спільного з НАПН України Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді, створеного на базі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, спрямована на розробку та експериментальне обґрунтування егалітарної свідомості і самосвідомості особистості-фахівця, впровадження гендерних стандартів освіти як соціально-психологічного механізму забезпечення гендерної рівності в контексті євроінтеграційних процесів та реформування української освіти.

Просвітницька робота зі студентською молоддю (діяльність гендерно-освітнього центру, школи гендерної рівності) здійснювалася на основі розроблених положень особистісно-егалітарного підходу як засадничих принципів гендерної просвіти: науковість, об'єктивність гендерних знань як головне підґрунтя розвінчування стереотипів; адекватність їх освоєння віковим можливостям дітей, підлітків та юнацтва; позитивізм і толерантність у ставленні до статей та міжстатевого спілкування; опора на власний життєвий досвід індивіда, критичне осмислення засвоєних настанов щодо «життя в статі»; суб'єктна позиція (позиція актора) як умова активізації егалітарного самовизначення та саморефлексії в учбовому діалозі; подолання статевого стереотипу; рівноцінність «чоловічого» та «жіночого» начал в аналізі дидактичного матеріалу, відмова від стратегії маргіналізації жіночого як меншовартісного. Емпірично доведено, що за цих умов модель забезпечує створення егалітарно-освітнього середовища у вищій, активізацію самовизначення молоді в питаннях гендерної культури, підвищення гендерної компетентності майбутніх педагогів [Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М., 2011, с. 10–11].

Аналіз набутого педагогічного досвіду засвідчив спільність підходів і подібність проблем щодо впровадження гендерної ідеології у дошкільну, початкову та середню освітні ланки, що пов'язано насамперед з відсутністю застосування ефективних методів навчання, здатних впливати на ціннісні орієнтації вихованців, а також із фемінізацією педагогічних колективів, незначним представництвом в

них чоловіків-вихователів. Нагальним завданням здійснення просвітницької функції щодо гендерних питань можна вважати розширення «гендерного» бачення виховних проблем майбутніми педагогами у формуванні гендерних компетенцій дітей як ключових життєвих компетенцій в умовах Нової української школи. В основу егалітарної моделі фахівця-педагога нами покладені провідні ідеї гуманістичної психології та педагогіки, «педагогіка партнерства» та гендерна «матриця» національної педагогічної спадщини, інтеграція компетентнісного, особистісно орієнтованого та гендерного підходів, принципи саморозвитку, культуродоцільності, діалогічного стилю спілкування, опосередкованого втручання, аксіологічності, комплексності, цілісності тощо.

Ознайомлення з основами теорії та практики гендерної освіти дає змогу вирішувати спірні питання у взаємостосунках статей через призму гендерних знань, виступати захисниками не тільки жінок, а й чоловіків, відстежувати порушення гендерної рівноваги, прав і можливостей обох статей з точки зору гендерної педагогіки і жіночих студій, феміністичних підходів, уповноваженої освіти тощо. На думку академіка В. Кравця, «гендерний як індивідуальний підхід до прояву дитиною своєї ідентичності... дає... більшу свободу вибору і самореалізації, допомагає бути достатньо гнучкою і вміти використовувати різні можливості поведінки» [Кравець В. П., 2005, с. 427].

Гендерна педагогіка – це сукупність знань та методичних підходів, спрямованих на ознайомлення із засадами гендерного виховання, яке нівелює вплив патріархальних стереотипів на користь індивідуального шляху розвитку особистості незалежно від її статевої належності. Дороговказом для гендерного виховання слугують слова Великого Добротворця Василя Сухомлинського: «Виховання справжніх чоловіків і справжніх жінок починається з формування громадянських якостей особистості» [Сухомлинський В. О., 1976, с. 556].

Освоєння гендерних знань майбутніми фахівцями початкової освіти розкриває шляхи досягнення гармонії з собою та іншою статтю, оскільки дає змогу зрозуміти, як реалізуються умови для максимального розвитку потенцій та інтересів людини, перспектив її самореалізації незалежно від статевої належності. Український психолог Г. Костюк зазначав: «Правдиве мистецтво виховання виявляється там, де воно опирається на прояви «саморуху», ініціативи, самостійності, творчої активності в житті особистості, яка розвивається, їх викликає і спрямовує у відповідності з метою суспільства, яке готує свою зміну» [Костюк Г. С., 1989, с. 136].

Курси пропагують ідею психологічної рівноваги статей і взаємної заміни гендерних ролей, повноти розвитку індивідуальності, гармонійної цілісності особистості незалежно від її статевої належності. Шлях до гендерного самовизначення пролягає через гендерну поінформованість (обізнаність), гендерну толерантність і здатність протистояти сексизму чи дискримінації. Ось чому особистісний підхід у навчальному процесі, організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії, інтерактивні форми навчання, діалогічне спілкування розглядаються наріжним каменем викладання гендерно-освітніх курсів.

Основними завданнями гендерно-просвітницьких курсів є: розвиток гендерних компетенцій студентської молоді як ключових життєвих компетентностей в контексті найкращих практик ЄС; формування егалітарної свідомості шляхом реконструкції гендерних стереотипів як традиційних культурних обмежень; розвиток гендерної чуйності та толерантності як демократичних стратегій мислення, здатності актуалізувати і вибудовувати альтернативні до патріархальної культури життєві стратегії і схеми поведінки, реагувати на дискримінацію за ознакою статі.

Гендерні знання педагога, зокрема, включають уявлення про: біполярний конструкт гендеру (поляризація маскулінності-фемінності як жорстка дефініція статевих ролей в патріархальній культурі); андроцентризм як традиція підпорядкованості жіночої статі та

домінування чоловічої; егалітарний (партнерський) конструкт гендеру; сексизм як упереджене та стереотипізоване ставлення; відкриту дискримінацію як практикування різних навчальних програм для хлопчиків та дівчаток; приховану дискримінацію як насадження гендерних стереотипів у змісті навчальних матеріалів тощо.

Впровадження гендерних модулів у процесі викладання як варіативних, так і обов'язкових курсів «Вступ до спеціальності», «Гендерна педагогіка», «Вікова та педагогічна психологія», «Актуальні проблеми дитячої психології», «Етнопсихологія», «Порівняльна педагогіка», «Методика викладання курсу «Основи здоров'я» у початкових класах» тощо передбачало розробку нового й адаптацію наявного методичного інструментарію, а саме: навчальних програм, посібників, практикумів, посібників. Необхідними умовами впровадження гендерних модулів є принципи студентоцентричного підходу та врахування гендерної складової при викладанні лекційного змісту дисциплін, під час семінарських і практичних занять; розробка відповідних спецкурсів; участь в антидискримінаційних та антибулінгових тренінгах, конференціях з гендерної тематики, виконання ІНДЗ, написання курсових, бакалаврських і магістерських робіт. Так, система гендерно-орієнтованих форм і методів роботи включала: тренінги («Основні «виміри» гендеру», «Міфи та реальність у переборенні гендерних стереотипів»); науково-практичні лекції («Стать та гендер: соціальні феномени», «Засади гендерної педагогіки»); практикуми («Гендерна рівність в змісті освіти», «Гендерна експертиза освітніх та виховних програм для початкової школи», «Контент-аналіз дитячих журналів», «Приховані проблеми гендерної освіти», «Гендерні настанови у педагогічній спадщині В. Сухомлинського, С. Русової, Г. Ващенко»).

Велику роль відіграє правильна організація самостійної навчальної та науково-дослідницької роботи студентів щодо вивчення особливостей впровадження гендерного підходу в шкільне середовище, з'ясування можливих труднощів його інтеграції в зміст певного предмета, зокрема «Основи здоров'я». Виявленню

майбутніми педагогами гендерних проблем допомагало порівняння спільного і відмінного у традиційному (статеводиференційованому) та гендерному (особистісно-егалітарному) підходах, гендерний аналіз та експертиза підручників, друкованих зошитів, інших методичних матеріалів, написання конспектів уроків, моделювання практичних робіт з урахуванням гендерної складової; виявлення позитивних і негативних тенденцій у міжстатевому спілкуванні молодших школярів, їх орієнтації на колективні творчі справи, дружбу і товаришування з «різними біологічно та рівними соціально» [Кікінежді О. М., Шост Н. Б., Шульга І. М., 2015, с. 52–79].

Заняття у початкових класах є пропедевтичним етапом у вивченні гендерної проблематики в середній та старшій ланці. Формування гендерної компетентності як складової життєвої компетентності у дітей молодшого шкільного віку передбачає розвиток у дітей критичного мислення та здатність протистояти гендерним стереотипам. З'ясовано, що чинниками розвитку паритетного ставлення до іншої статі у молодших школярів є: особистісно-орієнтоване спрямування змісту інформації про себе в новій соціальній ролі – учня/учениці, порушення статевої рівноваги в зображенні культури поведінки, професійної зайнятості, рівня вияву суб'єктності хлопчиками та дівчатками, «радість завтрашнього дня» як перспективи особистісного зростання та рівня домагань у різних сферах шкільного життя, індивідуальна самореалізація вихованців.

Цілеспрямоване здійснення гендерного виховання в більш широкому контексті громадянського зростання особистості сприятиме утвердженню цінностей української національної ідеї, зокрема таких її складників, як державність, демократія, добробут, працелюбність і відповідальність та ідеї рівноправності статей як запоруки демократичних змін в суспільстві та умови життєздійснення підростаючої особистості [Кікінежді О. М., Кізь О. Б., 2006; Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М., 2011, с. 135–172].

Настанови гуманістичної педагогіки є засадничими у розробці та впровадженні новітніх гендерно-освітніх технологій для дітей

молодшого шкільного віку (В. Сухомлинський, Г. Ващенко, С. Русова та ін.). «Гендерна матриця» української педагогічної думки є методологічним підґрунтям для сучасних стандартів рівноцінності статей, розширення егалітарного світогляду майбутніх педагогів.

Зокрема, у працях класика української педагогіки С. Русової, яка присвятила своє життя творенню національної дошкільної системи освіти, знаходимо актуальні в умовах сьогодення настанови щодо формування самодостатньої особистості у взаємозв'язку гендерного та національного виховання: «...Індивідуалістична педагогіка має на увазі не лише індивідуальний склад дитини, але і усе те, що в неї природно вкладено і з боку оточення; вона поважає національні і соціальні умови, в яких виростає дитина, і ще зміцнює їх впливи. Національне виховання є певним ґрунтом в справі зміцнення моральних сил дитини і оновлення, відродження душі народу. ... виробляє у людини не подвійну хистку моральність, а міцну, цільну особу»; і далі «...щоб виховати гармонійну людину...: 1) виховання має бути індивідуальне, пристосоване до природи дитини; 2) національне; 3) мусить відповідати соціально-культурним вимогам часу; 4) бути вільним, незалежним від... урядових вимог, на ґрунті громадської організації» [Русова С., 1996, с. 43–44].

Перечитуючи твори В. Сухомлинського, написані тоді, коли гендерна проблематика ще не була предметом наукових досліджень і навіть термін «гендер» ще не був у вжитку, можна дивуватися проникливості його поглядів щодо проблеми рівності статей, які воістину випередили час: *«Як вогню бійтеся, щоб дівчатка відчували: ми – слабші, наша доля – підкорятися»* (виокремлено нами). Хлопчиків саме й надихає те, що поруч з ними – дівчатка. Заплакати від того, що важко, саме тому й соромно, що поруч – дівчинка. Але все-таки її місце у військовій грі особливе. Найважчу роботу виконують чоловіки. Та тільки чоловік виявить слабкість – жінка відразу замінить його, покаже, на що вона здатна» [Сухомлинський В. О., 1976, с. 561–563]. Чи не співзвучні ці слова педагога сучасній тезі гендерної педагогіки: «Дівчатка і хлопчики мають багато подібного і небагато відмінного?», «Різні, проте рівні?».

Не менш актуальними для розвитку гендерних орієнтацій педагогів, і не тільки для них, а й численної армії прибічників традиційного розподілу ролей, причетних до пропаганди тези: «Все в руках жінки», «Тільки Березина здатна підтримувати лад в сім'ї», «Якщо жінка буде мати змогу більше займатись дітьми та домом, то ...», є думки В. Сухомлинського щодо виховання дівчаток: «По-перше, треба, щоб кожна дівчинка виховувалась самобутньою і яскраво вираженою особистістю, щоб усім без винятку дівчаткам нестерпною була навіть думка лишатися непомітною, пасивною, слабовільною. Орієнтація дівчинки-жінки на активну участь у суспільному виробництві, а не на пасивну роль домашньої господарки, на пасивне обмеження сфери її діяльності доглядом за дітьми – ось що дуже важливо в тому загальному тоні, який має характеризувати духовне життя школи. Бути матір'ю, бути вихователем дітей – горда й почесна місія, але коли тільки цим обмежить діяльність жінки – вона буде залежною істотою» [Сухомлинський В. О., 1976, с. 573].

Традиційна гендерна ідеологія побудована на дихотомії чоловічого та жіночого і на відповідній диференціації умінь та навичок, професійних здібностей тощо. Гендерний дискурс скеровує педагогів: «Треба так організувати діяльність колективу, щоб не було спеціально чоловічих і спеціально жіночих видів діяльності (це, однак, не означає, що й найважчу фізичну працю мають ділити хлопці й дівчата). «Дівчатка мають жити активним громадянським життям, занадто велика зосередженість на самій собі, заглиблення в свій внутрішній духовний світ ... призводить до того, що в роки ранньої юності дівчина стає беззахисною, коли треба відстояти свою честь і гідність» [Сухомлинський В. О., 1977, с. 350]; «Не допустити того, щоб жінки наші ставали освіченими, інтелектуально багатими рабинями – одне з дуже важливих завдань школи» [Сухомлинський В. О., 1977, с. 570].

Педагоги-класики наголошували на соціальній необхідності освітніх закладів пропагувати цінності соціальної рівності статей, на

важливості їх «інвестування» у зміст навчально-виховного процесу початкової школи тощо (табл. 1).

Таблиця 1

Гендерний профіль гуманістичної педагогіки

1. Немає статевоповідних видів людської діяльності, освоєння будь-якого виду занять залежить від індивідуальних інтересів, здібностей, мотивації діяльності.
2. Жінка і чоловік відіграють однаково вагомі ролі в родині та вихованні дитини.
3. Дівчатка і хлопчики, жінки і чоловіки мають рівні можливості в оволодінні трудовими вміннями та навичками кар'єрного зростання.
4. У вихованні дітей слід виходити з тези про рівні здібності, можливості статей та їхніх життєвих сценаріїв на майбутнє: майже всі професії можуть здобувати як дівчата, так і хлопці.
5. Недопустимо протиставляти дітей за статевою ознакою в різних сферах життєдіяльності, іграх, навчанні, планах на майбутнє тощо – дівчатка і хлопчики мають багато подібного та небагато відмінного.
6. Важливо підтримувати дружнє співіснування статей в гендерному вихованні – дівчатка і хлопчики можуть бути друзями і поважати один одного, мають отримати рівнозначне виховання на базі виконання однакових соціальних ролей, включення в спільні види діяльності.

Багаторічний досвід викладання гендерних дисциплін і діяльність Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ ім. В. Гнатюка) як науково-дослідницької лабораторії та культурно-просвітницького підрозділу цього ЗВО засвідчили зростання інтересу майбутніх педагогів до гендерних проблем за умови вільного та творчого самовираження, набуття умінь психолого-педагогічного супроводу зростаючої особистості, подолання статевої упередженості та сексизму в процесі реалізації соціального

проекту «Тролейбус Щастя», долучення до заходів щорічної Міжнародної кампанії «16 днів протидії гендерно-обумовленому насильству» (25 листопада – 10 грудня) тощо. Впровадження гендерно-освітніх технологій передбачає досягнення «рівності результатів» на підставі інтеграції двох принципів – «рівного доступу» і «рівного ставлення», під якими розуміється розкриття індивідуального потенціалу молодої людини незалежно від її статевої належності. Все вищесказане становить зміст ефективної підготовки майбутнього фахівця початкової освіти до виховання рівноцінності статей, створення егалітарно-освітнього середовища, дружнього до дитини.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Технологія інтимно-особистісного спілкування. *Педагогіка і психологія*. 2003. № 1. С. 17–29.
2. Боришевський М. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія. Київ: Академвидав, 2010. 416 с.
3. Гендерний педагогічний альманах / за ред. О. Маруценка, О. Андрусик, Т. Дрожжиної. Харків: Планета-Принт, 2017. 68 с.
4. Дороніна Т. Теоретико-методологічні засади гендерної освіти та виховання учнівської молоді: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2011. 330 с.
5. Кікінежді О. М., Кізь О. Б. Формування гендерної культури молоді: науково-методичні матеріали до тренінгової програми. Навч. пос. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 160 с.
6. Кікінежді О. М., Шост Н. Б., Шульга І. М. Основи здоров'я. Конспекти уроків. 4 клас: посібник для вчителя. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2015. 120 с.
7. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Рад. школа, 1989. 608 с.
8. Кравець В. Історія гендерної педагогіки: навч. посібник для студ. вузів. Тернопіль: Джура, 2005. 440 с.
9. Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна освіта: теорія та практика: навчальна програма з інтегрованого курсу для студентів педагогічних вузів. *Гендерні стандарти сучасної освіти. Збірка рекомендацій*. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2011. Ч. 3. С. 9–72.

10. Кравець В. П., Говорун Т. В., Кікінежді О. М. Гендерна соціалізація молодших школярів: навч. посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2011. 192 с.
11. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. Київ: Педагогічна думка, 2009. 520 с.
12. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості. Київ: ТОВ «КММ», 2006. 240 с.
13. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
14. Русова С. Вибрані педагогічні твори. Київ: Освіта, 1996. 304 с.
15. Савченко О. Я. Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. *Рідна школа*. 2018. № 1/2. С. 3–7.
16. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
17. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 томах. Київ: Рад. школа, 1976. Т. 1. 654 с.
18. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 томах. Київ: Рад. школа, 1977. Т. 3. 670 с.
19. Янкович О. І., Кузьма І. І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.
20. Equitable and Non-discriminatory Quality Education. URL: https://ei-ie.org/media_gallery/Policybrief_07_equitable_eng.pdf

Ольга Кізь

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ ІННОВАЦІЙ

Запити сучасного суспільства зумовили необхідність глибинної трансформації системи освіти України, перегляду її моделі, аналізу цінностей, стрижневих цілей, функцій, якісного оновлення змісту та технологій навчальних і виховних впливів задля створення оптимальних умов для становлення і розвитку гармонійної особистості, здатної до життєтворчості і самоактуалізації.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Біницька Катерина Миколаївна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Бойко Марія Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Васильківська Надія Адамівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Вихор Світлана Теодозіївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Гладюк Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Гладюк Микола Миколайович – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри хімії та методики її навчання Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Демченко Олена Петрівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Дем'яненко Ольга Євгенівна – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Жаркова Ірина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної

освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Зданевич Лариса Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, психології та фахових методик Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

Кізь Ольга Богданівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Кікінежді Оксана Михайлівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології, директор Науково-дослідного центру з проблем гендерної освіти та виховання учнівської та студентської молоді НАПН України Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Крутії Катерина Леонідівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Кузьма Ірина Ігорівна – кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка; викладач кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти

Матіяш Валентина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та дошкільної освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Одинцова Галина Степанівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філологічних дисциплін початкової освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Онишків Зіновій Михайлович – доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і методики початкової та